

19. *Idem*, lib. 11 Responsorum.

Patrem, qui non expectata morte sua, fideicommissum hereditatis maternae filio soluto potestate restituit, omnia ratione Falcidiae, plenam⁵⁹ fidem ac debitam pietatem secutus exhibitionis, respondi, non creditores fraudasse.

20. CALLISTRATUS, lib. 2 Quaestionum.

Debitorem, qui ex senatusconsulto Trebelliano totam hereditatem restituit, placet non videri in fraudem creditorum alienasse portionem, quam retinere potuisset, sed magis fideliter⁶⁰ facere.

21. SCEVOLA, lib. 1 Responsorum.

Debitor in fraudem creditorum cum vicino de finibus pignori dati fundi pactus est. Quaesitum, an is, qui a creditore emit, de finibus agere possit? Respondit, secundum ea, quae proponerentur, non idcirco minus agere posse, quod debitor ignorante creditore pactus esset.

22. *Idem*, lib. 5 Responsorum.

Cum in vetus⁶¹ creditum unus creditor pignora accepisset: quaero, an in fraudem ceterorum creditorum factum nullius momenti esset? Respondit, creditorem non idcirco prohibendum a persecutione pignorum, quod in vetus creditum ut obligaretur, pactus esset: nisi id in fraudem ceterorum creditorum factum sit, et ea via iuris occurratur, qua creditorum fraudes rescindi solent.

23. *Idem*, lib. 52 Digestorum.

Primo gradu scripti heredes, cum animadvertent, bona defuncti vix ad quartam partem aeri alieni sufficere, famae defuncti conservandae gratia, ex consensu creditorum, auctoritate praesidis provinciae, secundum constitutionem ea conditione adierunt hereditatem, ut creditoribus duntaxat partem praestarent. Quaesitum est, an manumissi testamento et libertates et alimenta consequi possint? Respondit, libertates quidem, si in fraudem creditorum datae non essent, competere: legata vero, si solvendo hereditas non esset, non deberi.

24. *Idem*, lib. sing. Quaestionum publice tractatarum.

Pupillus patri heres extitit, et uni creditorum solvit; mox abstulit hereditate paterna; bona patris veneunt: an id, quod accepit creditor, revocandum sit, ne melioris conditionis sit, quam ceteri creditores? an distinguimus, per gratificationem accipit, an non? ut si per gratificationem⁶² tutorum, revocetur ad eandem portionem, quam ceteri creditores fuerint laturi; sin vero iuste exegerit, ceteri creditores neglexerint exactionem, interea res deterior facta sit, vel mortalitate, vel subductis rebus mobilibus, vel rebus soli ad irritum perductis: id, quod accepit creditor, revocari nullo pacto potest: quoniam alii creditores suae negligentiae expensum ferre debeant. Quid ergo, si cum in eo essent, ut bona debitoris mei venirent, solverit mihi pecuniam: an actione revocari ea possit a me? an distinguendum est, is obtulerit mihi, an ego illi extorserim invito? et si extorserim invito, revocetur? si non extorserim, non revocetur? Sed vigilavi, meliorem meam conditionem feci; *jus civile vigilantibus*⁶³ scriptum est: ideo [quoque] non revocatur id, quod percepit.

25. VENULEIUS, lib. 6 Interdictorum.

Si fraudator fidejussori suo scienti acceptum tulerit, si [et] reus non ignoraverit, uterque tenebitur: si minus, is, qui scierit. Si tamen ille, cui acceptum factum est, solvendo non sit: videndum est, an in reum, etiam si ignoraverit, actio danda sit? quia ex donatione capit. Contra si reo sciente acceptum latum sit, fidejussor quoque, si et ipse scierit, tenebitur: si vero ignoraverit, nunquid non aequae actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur, quam lucrum faciat? In duobus autem reis par utriusque causa est. — § 1. Si a socio fraudatore⁶⁴ sciens gener accepit dotem, tenebitur hac actione: et si restituerit eam, desinit dotem habere: nec quicquam emancipatae, divortio facto, restituituram Laeoa ait; quia haec actio rei restituendae gratia, non poenae nomine datur; ideoque absolvi solet reus, si restituerit. Sed si prius quam creditores cum eo experientur, reddiderit filiae dotem, iudicio dotis nomine conventus: nihilominus eum hac actione teneri, Laeoa ait: nec ullum regressum habiturum ad mulierem. Sin vero sine iudice, videndum, an ulla repetitio competat ei? Quod si is ignoraverit, filia autem scierit: tenebitur filia. Si vero uterque scierit, uterque tenebitur. At si neuter scierit, quidam existimant, nihilominus in filiam dandam actionem; quia

⁵⁹ L. 20, infr. h. t. — ⁶⁰ L. 19, supr. eod. *adde* L. 6, supr. eod.: L. 1, C. ad leg. Falcid. — ⁶¹ L. 10, § 13, supr. h. t. — ⁶² L. 6, § 2, supr. de reb. auct. iudic. — ⁶³ L. 6, § 2, supr. h. t.; L. 16, supr. ex quib. caus. maior.: L. 31, in pr. supr. de pecul. L. 2, in pr. C. de annal. except. — ⁶⁴ L. 14, in fin. supr. h. t. — ⁶⁵ L. 6, § 8, supr. eod. — ⁶⁶ L. 6, § 2, — ⁶⁷ L. 10, § 19, § 20, supr. eod.: L. 38, § 4, supr. de usur. — ⁶⁸ § 4, supr. h. t. — ⁶⁹ L. 1,

intelligitur quasi ex donatione aliquid ad eam pervenisse: aut certe cavere eam debere, quod consecuta fuerit, se restituituram. In maritum autem, qui⁶⁵ ignoraverit, non dandam actionem; non magis quam in creditorem, qui a fraudatore, quod⁶⁶ ei deberetur, acceperit: cum is indotatam uxorem ducturus non fuerit. — § 2. Item si extraneus filiae familiaris nomine fraudandi causa dotem dederit, tenebitur maritus, si scierit; aequae mulier: nec minus et pater, si non ignoraverit; ita ut caveat, si ad se dos pervenerit, restitui eam. — § 3. Si procurator ignorante domino, cum sciret debitorem ejus fraudandi cepisse consilium, jussit servo ab eo accipere: hac actione ipse tenebitur, non dominus.

§ 4. Non solum autem ipsam rem alienatam restitui oportet, sed et fructus⁶⁷, qui alienationis tempore terre cohaerent: quia in bonis fraudatoris fuerunt. Item eos, qui post inchoatam iudicium recepti sint. Medio autem tempore perceptos in restitutionem non venire. Item partum ancillae per fraudem alienatae medio tempore editum, in restitutionem non venire: quia in bonis non fuerit. — § 5. Proculus ait, si mulier post⁶⁸ alienationem conceperit, et antequam ageretur pepererit: nullam esse dubitationem, quin partus restitui non debeat; si vero cum alienaretur, praegrans fuerit, posse dici, partum quoque restitui oportere. — § 6. Fructus autem fundo cohaerentes non satis intelligere se, Laeoa ait, utrum duntaxat, qui maturi, an etiam, qui immaturi fuerint, praeter significet? ceterum etiam si de his senserit, qui maturi fuerint, nihil magis possessionem restitui oportere; nam cum fundus alienaretur, quod ad eum fructusque ejus attineret, unam quandam rem fuisse, id est, fundum, cujus omnis generis alienationem fructus sequi; nec eum, qui hyberno [tempore] habuerit fundum centum, si sub tempus messis, vindemiae, fructus ejus vendere possit decem, idcirco duas res, id est, fundum centum, et fructus decem, eum habere intelligendum: sed unam, id est, fundum centum: sicut is quoque unam rem haberet, qui separatim solum aedium vendere possit. — § 7. Haec actio etiam in⁶⁹ ipsum fraudatorem datur; licet *Mela* non putabat, in fraudatorem eam dandam: quia nulla actio in eum ex ante gesto post bonorum venditionem datur; et iniquum esset, actionem dari in eum, cui bona ablata essent. Si vere quandam disperdidisset, si nulla restitutione recuperari possent, nihilominus actio in eum dabitur: et praeter non tantum emolumentum actionis intueri videtur in eo, qui exutus est bonis, quam poenam.

LIBER QUADRAGESIMUSTERTIUS.

TIT. I.

DE INTERDICTIS¹ (SIVE² EXTRAORDINARIIS ACTIONIBUS QUAE PRO HIS COMPETUNT).

1. ULPIANUS, lib. 67, ad Edictum.

Videamus, de quibus rebus interdicta competunt. Et sciendum est, interdicta aut de³ divinis rebus aut de humanis competere. *Divinis*, ut de locis⁴ sacris, vel de locis religiosis. De rebus *hominum* interdicta redduntur, aut de his, quae sunt alicujus, aut de his, quae nullius sunt. Quae sunt *nullius*, haec sunt: libere personae, de quibus exhibendis⁵, duccendis⁶, interdicta competunt. Quae sunt *alicujus*, haec sunt aut publica, aut singulorum. *Publica*, de locis publicis⁷, de viis⁸, deque fluminibus⁹ publicis. Quae autem *singulorum* sunt, aut ad universitatem pertinent, ut interdictum Quorum¹⁰ bonorum: aut ad singulares res, ut est interdictum Uti¹¹ possidetis, De itinere actusque¹². — § 1. Interdictorum autem tres¹³ species sunt, exhibitoria, prohibitoria, restitutoria: sunt tamen quaedam interdicta et mixta, quae et prohibitoria sunt et exhibitoria. — § 2. Interdictorum quaedam in praesens, quaedam in praeteritum referuntur: *in praesens*, ut Uti possidetis: *in praeteritum*, ut De itinere, actusque, De aqua aestiva. — § 3. Interdicta omnia, licet in rem videantur concepta, vi tamen ipsa personalia sunt. — § 4. Interdictorum quaedam annalia sunt, quaedam perpetua.

in pr. supr.: L. ult. C. h. t.
Tit. I. — 1. Lib. 8, C. 1; Lib. 4, Inst. 15. — 2. Inst. h. t. in pr. — 3. L. 2, § 1, infr. h. t. — 4. Tit. 6, infr. h. t. — 5. Tit. 29, infr. h. t. — 6. Tit. 50, infr. h. t. — 7. Tit. 7, § 9, infr. h. t. — 8. Tit. 10, 11, infr. h. t. — 9. Tit. 12, 13, 14, 15, infr. h. t. — 10. Tit. 2, infr. h. t. — 11. Tit. 17, infr. h. t. — 12. Tit. 19, infr. h. t. — 13. § 1, Inst. h. t.

2. PAULUS, lib. 63, ad Edictum.

Interdictorum quaedam¹⁴ duplicia sunt, quaedam simplicia. *Duplicia* dicuntur, ut *Uti possidetis*. *Simplicia* sunt ea, veluti exhibitoria, et restitutoria, item prohibitoria *De arboribus caedendis*, et *De itinere actusque*. — § 1. Interdicta autem competunt, vel hominum causa, vel divini juris, aut de religione: sicut est, *Ne quid in loco sacro fiat*; vel *Quod factum est, restituitur*; et *De mortuo inferendo*, vel *sepulchro deposito*. Hominum causa competunt, vel ad publicam utilitatem pertinentia, vel sui juris tuendi causa, vel officii tuendi causa, vel rei familiaris. Publicae utilitatis causa competit interdictum, *Ut via publica uti liceat*, et *flumine publico*: et *Ne quid fiat in via publica*. Juris sui tuendi causa; *De liberis exhibendis*, item *De libero exhibendo*. Officii causa, *De homine libero exhibendo*. Reliqua interdicta rei familiaris causa dantur. — § 2. Quedam interdicta rei persecutionem continent, veluti *De itinere actusque privato*: nam proprietatis causam continet hoc interdictum. Sed et illa interdicta, quae de locis sacris et de religiosis proponuntur, veluti proprietatis causam continent. Item illa [De liberis exhibendis], quae juris tuendi causa diximus competere: ut non sit mirum, si, quae interdicta ad rem familiarem pertinent, proprietatis non possessionis causam habeant. — § 3. Haec autem interdicta, quae ad rem familiarem spectant, aut¹⁵ apiscende sunt possessionis, aut recipiendae, aut retinendae. *Apiscende*¹⁶ possessionis sunt interdicta, quae competunt his, qui ante non sunt nacti possessionem: sunt autem interdicta apiscendae possessionis, *Quorum bonorum*¹⁷. *Salvianum*¹⁸ quoque interdictum, quod est de pignoribus, ex hoc genere est: ¹⁹ *Quo itinere venditor usus est*, quominus emptor utatur, *vim fieri veto*. *Reciperandae possessionis* causa proponuntur sub rubrica, *Unde vi*²⁰: aliqua enim sub hoc titulo interdicta sunt. *Retinendae possessionis* sunt interdicta, *Uti possidetis*²¹. Sunt interdicta²² (ut diximus) duplicia, tam recipiendae, quam apiscendae possessionis.

3. ULPIANUS, lib. 69, ad Edictum.

In interdictis²³ exinde ratio habetur fructuum, ex quo edita sunt, non retro.

4. PAULUS, lib. 67, ad Edictum.

Ex quibus causis annua interdicta sunt, ex his de eo, quod ad eum, cum quo agitur, pervenit, post²⁴ annum iudicium dandum, Sabinus respondit.

5. *Idem*, lib. 15, ad Sabinum.

Interdicta noxalia ea sunt, quae ob²⁵ delictum eorum, quos in potestate habemus, dantur: veluti cum vi deiecerunt, aut vi, aut clam opus fecerunt. Sed officio iudicis continentur, ut dominum sua impensa opus restituent absolvat: patientiam tollendo operi praesentem, noxae dederit jubeat et absolvat: si non detat quantum impensae in tollendo opere erogatum sit, tanti condemnet: si neque patientiam praestet, neque ipse tollat, cum possit, in tantum condemnet, in quantum iudex astimaverit, atque si ipse fetisset.

TIT. II.

QUORUM¹ BONORUM.

1. ULPIANUS, lib. 67, ad Edictum.

Ait praetor: *Quorum bonorum ex edicto meo illi possessio data est: quod de his bonis pro herede² aut pro possessore possides, possideresve, si nihil usucaptum esset: quod quidem dolo malo fecisti, uti desineres possidere: id illi restituas*. — § 1. Hoc interdictum restitutorium³ est, et ad universitatem bonorum, non ad singulas res pertinet⁴: et appellatur, *Quorum bonorum*, et est apiscendae⁵ possessionis universorum bonorum.

2. PAULUS, lib. 20, ad Edictum.

Interdicto *Quorum bonorum* debitores hereditarii non tenentur: sed tantum corporum possessores.

¹⁴ — § 7, Inst. eod. — ¹⁵ § 2, Inst. eod. — ¹⁶ § 3, Inst. eod. — ¹⁷ Tit. 2, infr. h. t. — ¹⁸ Tit. 33, infr. h. t. — ¹⁹ Tit. 19, infr. h. t. — ²⁰ Tit. 16, infr. h. t. — ²¹ Tit. 17, infr. h. t. — ²² In pr. supr. h. t. — ²³ L. 1, § 40, infr. de vi et vi armat.: L. 8, § 4, infr. de precario. — ²⁴ L. 1, in pr. infr. de vi et vi armat. — ²⁵ § ult. Inst. de noxal. act. — Tit. II. — 1. Lib. 8, C. 2. — 2. L. 2, C. h. t. — 3. § 1, vers. restitutoria. Inst. de interdict.

TIT. III.

QUOD¹ LEGATORUM.

1. ULPIANUS, lib. 67, ad Edictum.

Hoc interdictum volgo *Quod legatorum* appellatur. — § 1. Est autem et ipsum apiscendae possessionis. — § 2. Et continet hanc causam, *Ut quod quis legatorum nomine non ex voluntate heredis² occupavit, id restituat heredi*. Etenim aequissimum praetori visum est, utinamque non sibi³ ipsum jus dicere occupatis legalis, sed ab herede petere. Redigit igitur ad heredes per hoc interdictum ea, quae legatorum nomine possidentur, ut perinde legatarii possint eum convenire. — § 3. Hoc interdictum et heredem heredis bonorumque possessoris habere, propter utilitatem hujus dicendum est: necnon ceteros quoque successores. — § 4. Quia autem nonnunquam incertum est, utrum quis pro legato, an pro herede, vel pro possessore possideat, bellissime Arrianus scribit, hereditatis petitionem instituendam, et hoc interdictum reddendum, ut sive quis pro herede, vel pro possessore, sive pro legato possideat, hoc interdicto teneatur: quemadmodum solemus facere, quotiens incertum est, quam potius actio teneat; nam duas dictamus, protestati ex altera nos velle consequi, quod nos contingit. — § 5. Si quis ex mortis causa donatione possideat, utique cessabit interdictum: quia portio⁴ legis Falcidiae apud heredem ipso jure remanet, et si corporaliter⁵ res in solidum translatae sunt. — § 6. Qui vero ex causa praecipionis, utique tenetur hoc interdicto: sed pro ea scilicet parte, quam jure legati habet, non etiam pro ea quam quasi heres habet. Idemque erit dicendum, et si alio genere legati uni ex heredibus legatum sit: nam et hic dicendum est, pro ea parte, qua heres est, cessare interdictum. — § 7. Quod ait praetor, *Aui dolo desit possidere*: sic accipere debemus, desit facultatem habere restituendi. — § 8. Unde est quaesitum, si ususfructus vel usus fuerit alicui relictus, eumque occupaverit: an hoc interdicto restituere sit compellendus? movet, quod neque ususfructus neque usus possidetur: sed magis tenetur; potest tamen defendi competere interdictum. Item dicendum est et in servitute relicta. — § 9. Quaesitum est, si quis legatorum servandorum causa missus sit in possessionem⁶, an hoc interdicto teneatur ad restitutionem? movet illud primum, quod non possidet is, qui missus est in possessionem legatorum causa, sed potius custodit: deinde, quod praetorem habet hujus rei auctorem⁷. Tutius tamen erit dicendum, hoc interdictum competere: maxime si satisfatum sit jam legatorum nomine, nec recedat; tunc enim etiam possidere videtur. — § 10. Legatorum nomine non tantum ipsum possidere dicemus, cui legatum est: verum heredem quoque ejus, ceterosque successores.

§ 11. Quod ait praetor, *Voluntate ejus, ad quem ea res pertinet*, ita erit interpretandum, ut, si post aditam hereditatem, vel bonorum possessionem agnitam, voluntas accommodata est legatario, ut possideret, interdictum cesset: quod si ante aditam hereditatem, bonorumque possessionem agnitam hoc factum est, rectius dicitur eam voluntatem non nocere debere. — § 12. Si duae res legatae sint, altera ex voluntate occupata, altera non ex voluntate: eveniet, ut altera revocari possit, altera non. Idemque erit probandum et in una re, cujus pars ex voluntate, altera pars non ex voluntate occupata est: nam pars sola per interdictum auferetur. — § 13. Illud tenendum, sive a te, sive ab eo, in cuius locum successisti, possideri aliquid ceptum est: interdicto hoc locum fore. *In locum successisse* accipimus, sive per universitatem, sive in rem his [sit] successum. — § 14. Prodest autem possidisse, quotiens voluntate ejus, ad quem ea res pertinet, possideri ceptum est. Sed et si postea voluntas accessit ejus, ad quem ea res pertinebat: tamen prodesse possessori debere. Unde si quis cepit quidem ex voluntate ejus, ad quem ea res pertinet, possidere, postea vero voluntas non perseverat, nihil noceat: quia semel possideri cepit ex voluntate. — § 15. Si alter ex heredibus, iisve, ad quos ea res pertinet, voluerit rem a legatario possideri, alter non: ei, qui noluit, interdictum competet; ei, qui voluit, non competere palam est. — § 16. Quod ait praetor, *Nisi satisfatum sit*, accipere debemus, si perseverat satisfatum, scilicet, ut si non perseveret cautum, mittatur in possessionem legatorum servandorum causa. — § 17. Satisfatum sic arbitror, si sic satisfatum sit, ut legatario vel ipso jure acquisita sit idonea cautio, vel per mandati actionem acquiri possit: et tunc interdicto locum fore. — § 18. Si quarundam rerum nomine satisfatum sit, quarundam non sit satisfatum: earum rerum nomine sine impedimento agi poterit, de quibus satisfatum est; ceterarum non poterit.

— 4. *Fide* tamen L. 25, L. 29, L. 30, infr. de furt. — 5. § 3, Inst. de interdict. — Tit. III. — 1. Lib. 8, C. 3. — 2. *Adde* § 5, infr. h. t. — 3. *Le un.* C. ne quis in sua caus. — 4. L. 2, C. de donat. caus. mort. — 5. L. 18, C. ad leg. Falcid. — 6. L. 5, in pr. supr. ut in possess. legat. — 7. L. 11, supr. de acquir. vel amit. poss.

2. PAULUS, lib. 65, ad Edictum.

Diversum est, si postea pars legato adcreverit⁸: nam hoc nomine tenentur fidejussores in⁹ totum. — § 1. Quod ait prætor, *Si per bonorum possessorem non stat, ut satisfacatur*, sic accipimus, si paratus sit satisfacere: non ergo offerre debet satisfactionem, sed petenti satis moram non facere. — § 2. Ex hoc interdicto, qui non restituit, in id, quod interest, debet condemnari. — § 3. Si legatarius repositione retentus fuit, dandum est interdictum. Idem dicendum est, si legatarius pignoris non sibi caveri. — § 4. Si per legatarium factum sit, quo minus satisfacatur: licet cautum non sit, tenetur interdicto. Sed si forte factum sit per legatarium, quominus satisfacatur, eo autem tempore, quo editur interdictum, satis accipere paratus sit: non competit interdictum, nisi satisfacatur sit. Item si per bonorum possessorem stetit, quominus satisfacatur, sed modo paratus est cavere: tenet interdictum. Illud enim tempus inspicitur, quo interdictum editur.

TIT. IV.

NE VIS FIAT EI QUI IN POSSESSIONEM MISSUS ERIT.

1. ULPIANUS, lib. 72, ad Edictum.

Ait prætor: *Si quis dolo malo fecerit, quominus quis permissu meo, ejusve, cuius ea jurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit, in eum in factum iudicium quanti¹ ea res fuit, ob quam in possessionem missus erit, dabo*². — § 1. Hoc edictum summa providentia prætor proposuit: frustra enim in possessionem mitteret rei servandæ causa, nisi missos tueretur, et prohibentes venire in possessionem cohereret. — § 2. Est autem generale hoc edictum: pertinet enim ad omnes³, qui in possessionem a prætoribus missi sunt: convenit enim prætori, omnes, quos ipse in possessionem misit, tueri. Sed sive rei servandæ causa, sive legatorum, aut ventris nomine in possessionem missi fuerint, habent ex hoc edicto in factum actionem, sive doli, sive aliter prohibuerint. — § 3. Hæc actio non tantum eum tenet, qui prohibuit quem venire in possessionem: sed etiam eum, qui possessione pulsus est, cum venisset in possessionem. Nec exigitur, ut vi fecerit, qui prohibuit. — § 4. Si quis ideo possessione arceuerit, quia rem suam putabat, vel sibi nexam, vel certe non esse debitoris: consequens est, ut hoc edicto non teneatur. — § 5. Hæc verba, *quanti⁴ ea res erit, ob quam in possessionem missus erit*, continent utilitatem creditoris, ut quantum ejus interest possessionem habere, tantum ei, qui prohibuit, condemnatur. Proinde si ob falsum creditum vel ob falsam petitionem missus est in possessionem, vel si exceptione summoventi potuit: nihil ei debet prodesse hoc edictum: quia propter nullam causam in possessionem missus est. — § 6. Hoc edicto neque pupillum neque furiosum teneri constat: quia affectu carent. Sed pupillum eum debemus accipere, qui doli capax non est: ceterum si jam doli capax sit, contra erit dicendum. Ergo et si tutor dolo fecerit, in pupillum dabitur actio: si modo solvendo sit tutor. Sed et ipsum tutorem posse conveniri, Julianus scribit. — § 7. Si domini vel patris voluntate prohibitus quis sit a possessione, in ipsos dabitur actio: quasi per alios hoc fecerint. — § 8. Hanc actionem, excepta legatorum missione, intra annum competere, et non postea, sciendum est: cum sit penaliter. Nec in heredes similesque personas dabitur, nisi in id, quod ad eos pervenit. Sed heredi similibusque personis dabitur. Nam cum prohibitus quis est legatorum, vel fideicommissorum causa possessionem adipisci, tunc actio et perpetua est, et in heredem dabitur: quia est in potestate successorum evitare interdictum satisfactione⁵ oblata.

2. PAULUS, lib. 69, ad Edictum.

Suo quis, an alieno nomine prohibitus sit, nihil interest: hæc enim verba, *quanti ea res est*, referenda sunt ad personam domini⁶. — § 1. Item tam is tenetur, qui suo nomine, quam qui alieno nomine prohibuit.

3. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Si quis missus fuerit in possessionem fideicommissi servandi causa, et non admittatur: potestate⁷ ejus inducendus est in possessionem, qui eum misit; aut si quis volet uti⁸ interdicto, consequens erit dicere interdictum locum habere. Sed melius erit dicere, extra ordinem ipsos jure suæ potestatis exequi oportere decretum suum: nonnunquam etiam per ma-

8. L. 17, supr. ut legator. — 9. L. 54, in pr. supr. locati. — Tit. IV. — 1. 2, 5, infr. h. l. — 2. L. 4, 2, supr. de danno infect. — 3. L. 4, infr. h. l. — 4. L. 5, in fin. infr. ut possid. — 5. Adde L. 1, 2, 9, supr. tit. prox. — 6. L. 14, supr. si quis cautionib. — 7. L. 68, supr. de rei vind. — 8. L. 5, 2, 27, supr. ut in posses. legat. — 9. L. 5, 2, 16, supr. d. 1. — 10. L. 68, supr. de rei vind. — 11. L. 15, L. 16, supr. de his, qui notant infam. — L. 1, 2, 14, supr. de ventre in posses. — 12. L. 1, 2, 2, supr. h. l. — 13. L. 15, in fin.

num militarem. — § 1. Constitutum est ab Antonino⁹, ut etiam in bona heredis quis admittatur certis modis. Si quis igitur in his bonis non admittatur, dicendum est, actionem hanc utilem competere: ceterum poterit uti et extraordinaria¹⁰ executione. — § 2. Prætor ventrem in possessionem mittit: et hoc interdictum prohibitorium et restitutorium est. Sed si mulier velit in factum actione uti, ad exemplum creditorum magis quam interdicto, posse eam experiri sciendum est. — § 3. Si mulier dicatur calumnia¹¹ causa in possessionem venisse, quod non sit prægnans, vel non ex eo prægnans; vel si de statu mulieris aliquid dicatur: [ex] epistola D. Hadriani, ad exemplum præsumptionis Carboniani edicti, ventri prætor pollicetur possessionem.

4. Idem, lib. 69, ad Edictum.

Per interdictum etiam¹² ei subvenit prætor, qui damni infecti ab eo in possessionem missus est, ne ei vis fiat. — § 1. Pena autem ejus, qui non promittit, vel satis non dat, hæc est, ut in possessionem mittatur adversarius. Sive ergo promittat, sive per eum non fiat, quominus promittat, non tenetur interdictum, repulso per exceptionem eo, qui experitur. — § 2. Prætor in eum, qui neque cavet, neque possidere passus est eum, qui missus est, iudicium pollicetur in tantum, quantum¹³ prestare eum oporteret, si de ea re cautum fuerat. — § 3. Sed et ex alia causa iudicium proposuit, si eo tempore, quo in possessionem mitti desiderabat, prætoris adeundi potestas non fuerit: scilicet ut si, cum potestas prætoris adeundi non esset, damnum interim datum est, haberet iudicium, qui damnum passus est. — § 4. Item subjectum, si ex alia causa in possessionem missus prohibitus esse dicitur: habere in factum actionem.

TIT. V.

DE TABULIS EXHIBENDIS.

1. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Prætor ait: *Quas tabulas Lucius Titius ad causam testamenti sui pertinentes reliquisse dicitur, si hæc penes te sunt, aut dolo malo tuo factum est, ut desinerent esse: ita eas illi exhibeas. Item si libellus aliunde quid relictum esse dicitur, decreto comprehendam*. — § 1. Si quis forte confiteatur¹ penes se esse testamentum, jubendus est exhibere: et tempus ei dandum est, ut exhibeat, si non potest in præsentiarum exhibere. Sed si neget se exhibere posse, vel oportere: interdictum hoc competit. — § 2. Hoc interdictum pertinet non tantum ad testamenti tabulas: verum ab omnia, quæ² ad causam testamenti pertinent; ut puta, et ad³ codicillos pertinet. — § 3. Sive autem valet testamentum, sive non (vel quod ab initio inutiliter factum est, sive ruptum sit, vel in quo alio vitio [sit]; sed etiam si falsum esse dicatur, vel ab eo factum, qui testamenti factionem non habuerit): dicendum est interdictum⁴ valere. — § 4. Sive supræmæ tabulæ sint, sive non sint, sed priores: dicendum interdictum hoc locum habere. — § 5. Itaque dicendum est, ad omnem omnino scripturam testamenti, sive perfectam, sive⁵ imperfectam, interdictum hoc pertinere. — § 6. Proinde et si plures⁶ tabulæ sint testamenti, quia sæpius fecerat, dicendum est interdictum locum fore: est enim quod ad causam testamenti pertineat, quidquid quoquo tempore factum exhiberi debeat. — § 7. Sed et si de statu disceptetur, si testator filiusfamilias, vel servus hoc fecisse dicatur: et hoc exhibebitur. — § 8. Item si filiusfamilias fecerit testamentum, qui de castrensi pécunio testabatur: habet locum interdictum. — § 9. Idem est, et si is, qui testamentum fecit, apud hostes decessit. — § 10. Hoc interdictum ad vivi tabulas non pertinet, quia verba prætoris *reliquerit* fecerunt mentionem. — § 11. Sed et si deletum sine dolo sit testamentum,

2. PAULUS, lib. 64, ad Edictum.

Vel totum, vel pars ejus,

3. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Locum habet hoc interdictum. — § 1. Si tabulæ in pluribus⁷ codicibus scriptæ sint, omnes interdicto isto continentur: quia unum testamentum est. — § 2. Si tabulæ testamenti apud aliquem depositæ sunt a Titio, hoc interdicto agendum est, et cum eo, qui delinet, et cum eo, qui depositus. — § 3. Proinde et si custodiam tabularum aditus vel tabularius suscepit, dicendum est teneri eum interdicto. — § 4. Si penes ser-

supr. de danno infect. — Tit. V. — 1. Lib. 8, C. 7. — 2. L. 2, 2, fin. supr. testam. quemadmodum. aper. — 3. d. L. 2, 2. — 4. L. ult. C. quemadmodum. testam. aper. — 5. *Fidei tamen* lib. 6, in pr. infr. ad leg. Corn. de fals. — 6. L. 2, 2, 1, supr. testam. quemadmodum. aper. — 7. L. 3, 2, 1, infr. h. l. — 8. L. 1, 2, 2, supr. de bon. poss. secundu. tab.

vam tabulæ fuerint, dominus interdicto tenebitur. — § 5. Si ipse testator dum vivit⁹, tabulas suas esse dicat, et exhiberi desideret, interdictum hoc [locum] non habebit, sed ad exhibendum erit agendum, ut exhibitis vindicet. Quod in omnibus, qui corpora sua esse dicunt instrumentorum, probandum est. — § 6. Si quis dolo malo fecerit, quominus penes eum tabulæ essent: nihilominus hoc interdicto tenebitur. Nec¹⁰ præjudicatur aliquid legi Cornelia testamentaria, quasi dolo malo testamentum suppresserit; nemo enim ideo impune retinet tabulas, quod majus facinus admisit: cum exhibitis tabulis admissum ejus magis manifestetur; et posse aliquem dolo malo facere, ut in eam legem non incidat; ut puta si neque amoverit, neque celaverit tabulas, sed idcirco alii tradiderit, ne eas interdicti exhiberet; hoc est, si non suppressendi animo vel consilio fecit, sed ne huic exhiberet. — § 7. Hoc interdictum exhibitorium est. — § 8. Quod¹¹ sit exhibere, videamus? *Exhibere*, hoc est, materiam ipsius apprehendendæ copiam facere. — § 9. Exhibere autem apud prætorem oportet, ut ex auctoritate ejus signatores admoniti veniant ad recognoscenda signa: et si forte non obtulerint testes, Labeo scribit coerceri eos a prætoribus debere. — § 10. Solent autem exhiberi tabulas desiderare omnes¹² omnino, qui¹³ quid in testamento adscriptum habent. — § 11. Condemnatio autem hujus iudicii, quanti interdicti, æstimari debet. — § 12. Quare si heres scriptus hoc interdicto experitur, ad hereditatem referenda est æstimatio. — § 13. Et si legatum sit, tantum venit in æstimationem quantum sit in legato. — § 14. Et si sub conditione legatum sit, quasi conditione existente, sic æstimandum est; nec compelli debet [ad cavendum], ut se restituaturum caveat quidquid consecutus est, si conditio defecerit: quia pena contumacia præstat ab eo, qui non exhibet. — § 15. Inde queritur, si hinc consecutus æstimationem legatarius, postea legatum petat: an sit audiendus? Et putem, si heres idem præstitit, exceptione doli repellendum: si alius, repelli non oportere. Et ideo et si heres sit, qui interdicto usus [est] æstimationem consecutus, eadem est distinctio. — § 16. Interdictum hoc et post annum competere constat. — § 17. Sed et heredi cæterisque successoribus competit.

4. PAULUS, lib. 69, ad Edictum.

Si sint tabulæ apud pupillum, et dolo tutoris¹⁴ desiderint esse: in ipsum tutorem competit interdictum; æquum enim est, ipsum ex delicto suo teneri, non pupillum.

5. JAVOLENUS, lib. 13, ex Cassio.

De tabulis proferendis interdictum competere non oportet, si hereditatis controversia ex his pendet, aut si ad publicam questionem pertinet: itaque in æde sacra interim deponendæ sunt, aut apud virum idoneum.

TIT. VI.

NE QUID IN LOCO SACRO FIAT.

1. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Ait prætor: *In loco sacro facere inve eum immittere quid veto*. — § 1. Hoc interdictum de sacro loco, non de sacrario¹ competit. — § 2. Quod ait prætor, ne quid in loco sacro fiat, non ad hoc pertinet, quod ornamentum causa fit, sed quod deformitatis, vel incommodi. — § 3. Sed et cura ædium locorumque sacrorum mandata est his, qui ædes sacras curant.

2. HERMOGENIANUS, lib. 3 juris Epitomarum.

In muris, itemque portis, et aliis sanctis² locis aliquid facere³, ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

3. PAULUS, lib. 5 Sententiarum.

Neque muri neque portæ habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt.

TIT. VII.

DE LOCIS ET ITINERIBUS PUBLICIS.

1. POMPONIUS, lib. 30, ad Sabinum.

Cuilibet in publicum petere permittendum est id, quod ad usum om-

9. L. 3, 2, 14, supr. ad exhib. — 10. Arg. L. 9, 2, 2, in fin. supr. de dolo. — 11. L. 4, supr. ad exhib. — 12. L. 3, 2, 3, supr. d. 1. — 13. 2, 15, 2, 14, 2, ult. infr. hic: L. un. C. h. l. — 14. L. 11, 2, 6, infr. quod vi aut clam. — Tit. VI. — 1. L. 9, 2, 2, supr. de rer. divis. — 2. 2, 10, Inst. d. l. — 3. L. 5, 2, ult.; L. 9, 2, 4, supr. d. 1. — Tit. VII. — 1. L. 2, 2, 2, infr. tit. prox. — 2. 2, 5, Inst. de leg. Aquil.: L. 2, 2, 2, infr. tit. prox. — 3. L. ult. circa fin. supr. de servit. præd. rusticæ. — Tit. VIII. — 1. L. 2, infr. de flumin. — 2. L. ult. C. de quadrienni præd. — 3. L. 13, 2, ult. infr. de injur. — 4. Inst. de rer. divis. — 4. d. 2, ult. — 5. d. 2, ult. — 6. 2, 16, infr. hic: L. 17, supr. de servit. præd. rusticæ; L. 14, supr. de condic. indeb.; L. 6, in fin. supr. de jur. dot.; L. 40, supr. de admin. et peric. tut.; L. 50, supr. de acquir. rer. domin.; L. 206, infr. de reg. jur.

nium pertineat: veluti¹ vias publicas, itinera publica; et ideo quolibet postulante de his interdictum.

2. ULPIANUS, lib. 48 Digestorum.

Nemini licet in via publica monumentum extruere.

3. ULPIANUS, lib. 33, ad Sabinum.

Via vicinales², quæ ex agris privatorum collatis factæ sunt, quarum memoria non extat, publicarum viarum numero sunt. — § 1. Sed inter eas et cæteras vias militares hoc interest: quod via militares exitum ad mare, aut in urbes³, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent: harum autem vicinalium viarum dissimilis conditio est; nam pars earum in militares vias exitum habent, pars sine ullo exitu intermoriuntur.

TIT. VIII.

NE QUID IN LOCO PUBLICO, VEL ITINERE FIAT.

1. PAULUS, lib. 64, ad Edictum.

In loco publico prætor prohibet edificare, et interdictum proponit.

2. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Prætor ait: *Ne quid in loco publico factas, inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni deat: præterquam quod lege, senatusconsulto¹, edicto, decretove principum tibi concessum est: de eo, quod factum erit, interdictum [non] dabo*. — § 1. Hoc interdictum prohibitorium est. — § 2. Et tam publicis utilitatibus quam privatorum per hoc prospicitur. Loca enim publica utique privatorum usibus deserviunt, jure scilicet civitatis, non quasi propria cujusque: et tantum juris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet; propter quod si [quod] forte opus in publico fiet, quod ad privati damnum redundet: prohibitorium interdicto potest conveniri, propter quam rem hoc interdictum propositum est. — § 3. Publici loci appellatio quemadmodum accipiatur, Labeo definit: ut et ad areas, et ad insulas, et ad agros, et ad vias [publicas] itineraque publica pertineat. — § 4. Hoc interdictum ad ea loca, quæ sunt in fisci patrimonio, non puto pertinere: in his enim neque facere quicquam, neque prohibere privatus potest; res enim fiscales² quasi propria et privata principis sunt: igitur si quis in his aliquid faciat, nequaquam hoc interdictum locum habebit; sed si forte de his sit controversia, præfectorum iudices sunt. — § 5. Ad ea igitur loca hoc interdictum pertinet, quæ publico usui destinata sunt: ut si quid illic fiat, quod privato noceret, prætor intercederet interdicto suo. — § 6. Cum quidam velum in mœniano immisum haberet, qui vicini luminibus officiebat: utile interdictum competit, *ne quid in publico immittas, qua ex re luminibus tui tui officias*. — § 7. Si quis quod in publico loco positum habuit, relicere voluit, hoc interdictum locum esse Aristo ait, ad prohibendum eum relicere. — § 8. Adversus eum, qui molem in mare projecit interdictum utile competit ei, cui forte hæc res nocitura sit: si autem nemo damnum sentit, tuendus est is, qui in litore edificat, vel molem in mare jacit. — § 9. Si quis in mari piscari³ aut navigare prohibetur, non habebit interdictum: quemadmodum nec is, qui in campo publico ludere, vel in publico⁴ balneo lavare, aut in theatro spectare arceatur; sed in omnibus his casibus⁴ injuriarum actione utendum est. — § 10. Merito ait prætor, *Qua ex re quid illi damni datur*: nam quotiensque aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, ut sine injuria cujusquam fiat: et ita solet princeps, quotiens aliud novi operis instituendum petitur, permittere. — § 11. *Dammum autem pati videtur*, qui commodum amittit, quod ex publico consequeretur, qualequale sit. — § 12. Proinde si cui prospectus, si cui aditus sit deterior, aut angustior, interdicto opus est. — § 13. Si quid in loco publico edificaverit, ut ea, quæ ex meo ad te nullo jure defluebant, desinant fluere: interdicto me non teneri Labeo putat. — § 14. Plane si edificium hoc effecerit, ut minus laminis insula tua habeat: interdictum hoc competit.

§ 15. Idem ait, Si in publico ædificem, deinde hoc ædificium ei obstat, quod tu in publico edificaveras: cessare hoc interdictum, cum tu quoque illicite edificaveris; nisi forte tu jure tibi concessio edificaveras. — § 16. Si quis a principe simpliciter impetruerit, ut in publico loco

edificet: non est credendus⁷ sic edificare, ut cum incommodo alicujus id fiat: neque sic conceditur, nisi forte quis hoc impetraverit. — § 17. Si quis nemine prohibente in publico edificaverit, non esse eum cogendum tollere, ne riuus⁸ urbs deformetur: et quia prohibitorium est interdictum, non restitutorium; si tamen obstat id aedificium publico usui, utique is, qui operibus publicis procurat, debet id deponere: aut si non obstat, solarium ei imponere; vectigal enim hoc sic appellatur, *solarium*, ex eo quod pro solo pendatur. — § 18. Si tamen adhuc nullum opus factum fuerit, officio judicis continetur, uti caveatur non fieri, et ea omnia etiam in persona heredum ceterorumque successorum erunt cavenda. — § 19. Locorum sacrorum diversa causa est: in loco enim sacro non solum facere vetatur⁹, sed et factum restituere jubemur: hoc propter religionem. — § 20. Ait praetor: *In via publica itinereve publico facere, immutare quid, quo ea via idve iter deterius sit, fiat, veto.* — § 21. *Viam publicam* eam dicimus, cujus etiam solum publicum est: non enim sicuti in privata via, ita et in publica accipimus; via privata solum alienum est, jus tantum eundi [et] agendi nobis competit: via autem publicae solum publicum est, relictum ad directum certis¹⁰ finibus latitudinis ab eo, qui jus publicandi habuit, ut ea publice iretur, commoneatur. — § 22. Viarum quaedam publicae sunt, quaedam privatae, quaedam vicinales. *Publicas vias* dicimus, quas Graeci βασιλικας; id est, *regias*, nostri praetorias, alii consulares vias appellant. Privatae sunt, quas agrarias quidam dicunt. Vicinales¹¹ sunt vias, quae in vicis sunt, vel quae in vicis ducunt; has quoque publicas esse quidam dicunt: quod ita verum est, si non ex collatione privatorum hoc iter constitutum est: aliter, atque si ex collatione privatorum reficiatur; nam si ex collatione privatorum reficiatur, non utique privata est: refectio enim idcirco de communi fit, quia usum utilitatemque communem habet. — § 23. Privatae viae dupliciter accipi possunt: vel haec, quae sunt in agris, quibus imposita est servitus, ut ad agrum alterius ducant; vel haec, quae ad agros ducunt, per quas omnibus permeari liceat, in quas exitur de via consulari; et sic post illam excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens; has ergo, quae post consularem excipiunt in villas, vel in alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse. — § 24. Hoc interdictum tantum ad vias rusticas pertinet, ad urbicas vero non: harum enim cura pertinet ad magistratus.

§ 25. Si via publice exemptus commeatu sit vel via coartata: interveniunt magistratus. — § 26. Si quis cloacam in viam publicam immitteret, exque ea re minus habilis via per cloacam fiat, teneri eum Labeo scribit: immisisse enim eum videri. — § 27. Proinde et si fossam quis in fundo suo fecerit, ut ibi aqua collecta in viam decurrat: hoc interdicto tenebitur: immisissum enim habere etiam hunc videri. — § 28. Idem Labeo scribit, Si quis in suo ita edificaverit, ut aqua in via collecta restagnet, non teneri eum interdicto: quia non immittat aquam, sed non recipit. Nerva autem melius scribit utrumque teneri. Plane si fundus viam publicam contingat, et ex eo aqua derivata deteriore viam faciat, quae tamen aqua ex vicini fundo in tuum veniat: si quidem necesse habeas eam aquam recipere, interdictum locum habebit adversus vicinum tuum: si autem necesse non sit, non teneri vicinum tuum, te tamen teneri; eum enim videri factum habere, qui usum ejus aquae habeat. Idem Nerva scribit, Si tecum interdicto agatur, nihil ultra te facere cogendum, quam ut arbitratu ejus, qui tecum experitur, cum vicino experiaris: ceterum aliter observantibus futurum, ut tenearis, etiam si jam bona fide cum vicino egeris, neque per te stet, quo minus arbitratu actoris cum vicino experiaris. — § 29. Idem ait, Si odore solo locus pestilentiosus fiat, non esse ab re de ea interdicto uti. — § 30. Hoc interdictum etiam ad ea, quae pasuntur in via publica, itinereve publico, et deteriore faciant viam, locum habet. — § 31. Deinde ait praetor, *Quo ea via, idque iter deterius sit, fiat*: hoc, sive statim deterius sit, sive postea: ad hoc enim pertinent haec verba, *fit, fiat*; etenim quaedam sunt talia, ut statim facto suo noceant: quaedam talia, ut in praesentiarum quidem nihil noceant, in futurum autem nocere debeant. — § 32. Deteriorem autem viam fieri sic accipiendum est, si¹² usus ejus ad commendum corrumpatur: hoc est, ad eundem vel agendum: ut cum plane fuerit, clivosa fiat, vel ex molli aspera, aut angustior ex latiore, aut palustris ex sicca. — § 33. Scio tractatum, an permittendum sit specus et pontem per viam publicam facere? et plerique probant interdicto eum teneri¹³: non enim oportere eum deteriorem viam facere. — § 34. Hoc interdictum perpetuum et populare est: condemnatioque ex eo facienda est, quanti actoris intersit. — § 35. Praetor ait: *Quod in via¹⁴ publica itinereve publico factum, immisissum habes, quo ea via, idve iter deterius sit, fiat, restituas.*

7. § 20, supr. h. l. — 8. L. ult. infr. h. l. — 9. L. 1, in pr. supr. ne quid in loco sacro. — 10. L. 5, supr. de servit. fruct. rustic. — 11. L. ult. in pr. supr. ut prox. — 12. L. 1, § 15, infr. de fluminib. — 13. L. ult. infr. d. t. — 14. L. 1, supr. de locis et itiner. publ. — 15. L. 51, L. 256, infr. de reg. jur. — 16. § 34, supr. h. l. — 17. L. 11, C. de servit. — 18. L. 65,

— § 36. Hoc interdictum ex eadem causa profiscitur, ex qua et superior: et tantum interest, quod hoc restitutorium, illud prohibitorium est. — § 37. Hoc interdicto non is tenetur, qui in via publica aliquid fecit, sed is, qui factum habet: proinde si alius fecit, alius factum habet, is tenetur, qui factum habet; et est hoc utilius: quia is potest restituere, qui factum immisissum habet.

§ 38. Habere eum dicimus, qui utitur, et jure possessionis fruitur: sive ipse opus fecit, sive ex causa emptionis, vel conductionis, vel legato, vel hereditate, vel quo alio modo adquisit. — § 39. Unde Otilius putat eum, qui pro derelicto reliquit id opus, quod fecit, si viam publicam corrumpit, et reliquit, non teneri hoc interdicto: non enim habet, quod fecit. Sed an in eum actio debeat dari, videbimus? et puto utile interdictum competere: ut quod in via publica edificavit, restituat. — § 40. Si ex fundo tuo arbor in via publica sic ceciderit, ut itineri sit impedimento, eamque pro derelicto habeas, non teneri [te] Labeo scribit: si tamen (inquit) actor sua impensa arborem tollere paratus fuerit, recte tecum acturum interdicto de via publica reficienda. Sed si pro derelicto non habeas, recte tecum agi hoc interdicto. — § 41. Idem Labeo scribit, si vicinus meus viam opere corruerit, quamvis opus, quod fecit, tam mihi, quam ipsi utile sit, tamen si is vicinus fundi sui causa id fecerit, me [tamen] non posse hoc interdicto conveniri: si autem communiter hoc opus fieri curaverimus, utrumque nostrum teneri. — § 42. Hoc interdictum locum habet etiam adversus eum, qui dolo malo fecit, quominus possideret, vel haberet: etenim parem¹⁵ esse conditionem oportet ejus qui quid possideat, vel habeat, atque ejus cujus dolo malo factum sit, quominus possideret, vel haberet: ut mihi videtur vera Labeonis sententia. — § 43. *Restituas*, inquit. *Restituere* videtur, qui in pristinum statum reducit; quod fit, sive quis tollit id, quod factum est; vel reponat, quod sublatum est: et interdum suo sumptu; nam si ipse, quo qui interdixit, fecerit, vel jussu ejus alius, aut ratum habitum sit quod fecit, ipse suis sumptibus debet restituere: si vero nihil horum intervenit, sed habet factum, tunc dicemus, patientiam solum eum praestare debere. — § 44. Interdictum hoc non¹⁶ esse temporarium, sciendum est: pertinet enim ad publicam utilitatem; condemnatioque ex eo facienda est, quanti actoris intersit, tolli quod factum est. — § 45. Praetor ait: *Quo¹⁷ minus illi via publica itinereve publico ire agere liceat, vim fieri veto.*

*5. CELSUS, lib. 59 Digestorum.

Litora, in quae populus romanus imperium habet, populi¹⁸ romani esse arbitror. — § 1. Maris communem¹⁹ usum omnibus hominibus, ut *aeris*: jactasque in id pilas²⁰, ejus esse, qui jecerit; sed id concedendum non esse, si deterior litoris marisve usus eo modo futurus sit.

4. SCAEVOLA, lib. 5 Responsorum respondit.

In litore jure gentium edificare licet²¹, nisi usus publicus impediret.

5. PAULUS, lib. 46, ad Sabinum.

Si per publicum locum rivus aquae ductus privato nocebit, erit actio privato ex lege 12 tabularum, uti noxa domino caveatur.

6. JULIANUS, lib. 45 Digestorum.

Ei, qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico fiat, quo damnum privato detur: quamvis de loco publico interdicat, nihilominus procuratoris²² dandi facultas est.

7. Idem, lib. 48 Digestorum.

Sicut is, qui nullo prohibente in loco publico edificaverat, cogendus non est demolire, ne ruinas²³ urbs deformetur: ita qui²⁴ adversus edictum praetoris edificaverit, tollere aedificium debet, alioquin inane et latorum²⁵ praetoris imperium erit.

TIT. IX.

DE LOCO PUBLICO FRUENDO.

1. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Praetor ait: *Quominus loco publico, quem is, cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locavit: ei, qui conduxit, sociove ejus e lege locationis frui liceat, vim fieri veto.* — § 1. Interdictum hoc publica utili-

21, supr. de acquir. rer. domin. — 19. L. 24, in pr. supr. de damno infecto. — 20. L. 50, in pr. supr. de acquir. rer. domin. adde L. 2, § 8, supr. h. l. — 21. L. 50, supr. de acquir. rer. domin. — 22. L. 42, in pr. supr. de procurat. — 23. L. 2, § 17, supr. h. l. t. l. 20, § 10, supr. de oper. novi nunt. — 24. L. 102, in pr. infr. de reg. jur. — 25. L. 78, supr. de judic.

TIT. XII.

DE FLUMINIBUS, NE QUID IN FLUMINE (PUBLICO), RIPAVE EJUS FIAT, QUO PEJUS NAVIGETUR.

1. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Ait praetor: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, ne quid in flumine publico neve in ripa ejus immittas, quo statio¹ iterve navigio deterius sit, fiat.* — § 1. Flumen a rivo magnitudine discernendum est, aut existimatione circumcoentium. — § 2. Item fluminum quaedam sunt perennia, quaedam torrentia; perenne est, quod semper fluat *ἀεὶ ῥέων*, torrentis, *ἡ γαυὰρ ῥέων*, id est, *hyeme fluens*. Si tamen aliqua estate exaruerit, quod alioquin perenne fluebat: non ideo minus perenne est. — § 3. Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit. Haec sententia Cassii quam [et] Celsus probat, videtur esse probabilis. — § 4. Hoc interdictum ad flumina publica pertinet: si autem flumen privatum sit, cessabit interdictum: nihil enim differt a ceteris locis privatis flumen privatum. — § 5. Ripa autem ita recte definitur, id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. Ceterum si quando vel imbris, vel mari, vel qua alia ratione ad tempus excrevit: ripas non mutat. Nemo denique dixit, Nilum, qui incremento suo Aegyptum operit, ripas suas mutare vel ampliare. Nam cum ad perpetuum sui mensuram redierit, ripae alvei ejus mutiende sunt. Si tamen naturaliter creverit, ut perpetuum incrementum mancus sit vel alio flumine admixto, vel qua alia ratione: dubio procul dicendum est, ripas quoque eum mutasse: quemadmodum si alveo mutato, alia cepit currere. — § 6. Si insula² in publico flumine fuerit nata, inque ea aliquid fiat, non videtur in publico fieri: illa enim insula aut occupantis est, si limitati agri fuerint: aut ejus, cujus ripam contingit, aut si in medio alveo nata est, eorum [est], qui prope utrasque ripas possident. — § 7. Simili modo et si flumen alveum suum reliquit³, et alia fluere coeperit, quidquid in veteri alveo factum est, ad hoc interdictum non pertinet: non enim in flumine publico factum erit, quod est utriusque vicini; aut, si limitatus est ager, occupantis alveus fiet: certe desinit esse publicus. Ille etiam alveus, quem sibi flumen fecit, etsi privatus ante fuit, ineipit⁴ tamen esse publicus: quia impossibile est, ut alveus fluminis publici non sit publicus. — § 8. Si fossa manu facta sit, per quam fluit publicum flumen, nihilominus publica fit; et ideo, si quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur. — § 9. Aliter, atque si flumen aliquam terram inundaverit, non alveum sibi fecerit: tunc enim non fit publicum, quod aqua opertum est. — § 10. Item si annis⁵ aliquid circumeat, sciendum est, ejus manere, cujus fuit; si quid igitur illic factum est, non est factum in publico flumine; neque pertinet ad hoc interdictum, si quid in privato factum sit; ne quidem si in privato flumine fiat: nam quod fit in privato flumine, perinde⁶ est, atque si in alio privato loco fiat. — § 11. In flumine publico factum accipere debemus, quidquid in aqua fiat: nam si quid extra factum sit, non est in flumine factum: et quod in ripa fiat, non videtur in flumine factum. — § 12. Non autem omne, quod in flumine publico ripave fit, coercet praetor: sed si quid fiat, quo deterius statio⁷ et navigatio fiat. Ergo hoc interdictum ad ea tantum flumina [publica] pertinet, quae sunt navigabilia: ad cetera non pertinet. Sed Labeo scribit, non esse iniquum, etiam, si quid in eo flumine, quod navigabile non sit, fiat, ut exarscat, vel aquae cursus impediatur, utile interdictum competere: ne vis ei fiat, quominus id opus, quod in alveo fluminis ripave ita factum sit ut iter, cursus fluminis, deterius sit, fiat, tollere, demoliri, purgare, restituere viri boni arbitratu possit. — § 13. *Stationem*⁸ dicimus a statuendo: is igitur locus demonstratur, ubicunque naves tuto stare possunt. — § 14. Ait praetor, *iterve navigii deterius⁹ fiat*; hoc pro navigatione positum est: imo navigium solemus dicere etiam ipsam navem. Iter ergo navigio potest et sic accipi, iter navi deterius fiat. *Navigii* appellatione etiam rates continentur: quia plerumque, et ratiis usus necessarius est. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter navigio deterius fit. — § 15. Deterior¹⁰ statio itemque iter navigio fieri videtur, si usus ejus corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor vel rarior, aut si in totum auferatur. Proinde, sive derivetur aqua, ut exiguior facta, minus sit navigabilis; vel si dilatetur, aut diffusa, brevem aquam faciat; vel contra sic coangustetur, et rapidius flumen faciat: vel si quid aliud fiat, quod navigationem incommodet, difficilior fiat, vel prorsus impediatur: interdicto

2. PAULUS, lib. 5 Sententiarum.

Concedi solet, ut imagines et statuae, quae ornamenta reipublicae sunt futurae, in publicum ponantur.

TIT. X.

DE VIA PUBLICA, ET SI QUID IN EA FACTUM ESSE DICATUR.

Ex lib. singul. PAPINIANI, de officio Aedilium.

Aediles studeant, ut quae secundum civitates sunt viae, adaequantur, et effluxiones non noceant domibus, et pontes fiant, ubicunque oportet. — § 1. Studeant etiam, ne eorum ad aliorum parietes, etiam domorum qui ad viam ducunt, sint caduci: sed ut oportet, emundent domini domorum, et construant. Si autem non emundaverint, neque construxerint, multent eos, quousque firmos effecerint. — § 2. Curent autem, ut nullus effodiat vias, neque subruat, neque construat in viis aliquid. Si autem servus quidem fuerit, ab obviae fugietur: si liber, demonstretur aedilibus: aediles autem multent secundum legem, et quod factum est, dissolvant¹. — § 3. Construat autem vias publicas unusquisque secundum propriam domum, et aqueductus purget, qui sub dio sunt, [id est, caelo libero], et construat ita, ut non prohibeatur vehiculum transire. Quicunque autem mercede habitant, si non construat dominus, ipsi constructores computent dispendium in mercedem. — § 4. Studeant autem, ut ante officinas nihil [projectum sit, vel] propositum, praeterquam si fullo vestimenta siccet, aut faber currus exteriori ponat. Ponant autem et hi, ut non prohibeant vehiculum ire. — § 5. Non permittant autem rixari in viis, neque stercorea projicere, neque morticina, neque pelles jacere.

TIT. XI.

DE VIA PUBLICA ET ITINERE PUBLICO REFIENDO.

1. ULPIANUS, lib. 68, ad Edictum.

Praetor ait: *Quominus illi viam publicam iterve publicum aperire, reficere liceat, dum ne ea via, idve iter deterius fiat: vim fieri veto.* — § 1. *Viam aperire* est, ad veterem altitudinem latitudinemque restituere. Sed et purgare refectiois portio est. *Purgari* autem proprie dicitur ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod super eam esset. Reficit¹ enim, et qui aperit et qui purgat, et omnes omnino, qui in pristinum statum reducant. — § 2. Si quis in specie refectiois deteriorem viam facit, impune vim patietur: propter quod neque latiore, neque longiorem, neque altiore, neque humiliorem viam sub nomine refectiois is, qui interdicat, potest facere, vel in viam terrenam glaream injicere, aut sternere viam lapide, quae terrena sit, vel contra, lapide stratum terrenam facere. — § 3. Interdictum hoc perpetuo dabitur, et omnibus, et in omnes; et habet condemnationem in id, quod actoris intererit.

2. JAVOLENUS, lib. 10, ex Cassio.

Viam publicam populus non utendo amittere non potest.

3. PAULUS, lib. 1 Sententiarum.

Si in agrum vicini viam publicam quis rejecerit, tantum in eum via receptae actio dabitur, quanti ejus interest, cujus fundo injuria irrogata est. — § 1. Qui viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solus compellitur.

Tr. IX. — 1. L. un. § 7, infr. ut in flum. publ. — 2. L. 2, supr. si ager vectigalis.

Tr. X. — 1. L. 2, § 17, supr. ne quid in loco publico.

Tr. XI. — 1. L. 5, § 15, infr. de vinere actque privat.

Tr. XII. — 1. § 15, infr. h. l. — 2. L. 7, § 5; L. 29, supr. de acquir. rer. domin. — 3. d.

L. 7, § 5. — 4. L. 10, supr. de rer. divis. — 5. d. L. 7, § 1. — 6. § 4, supr. h. l. — 7. § 15, infr. h. l. — 8. In pr. et § 12, supr. h. l. adde L. 59, infr. de verb. sign. — 9. § 15, infr. h. l. — 10. L. 2, § 32, supr. ne quid in loco publ.